

Türk Dünyasında Turizmin Gelişmesinde Devlet Dışı Aktörler: Turizm Acenteleri*

Fahri TÜRK**

Özet

Türkiye ile Türk dünyası arasındaki ilişkilerin insan yoğun ilişkiler haline gelebilmesi için bölge ülkelerinde faaliyette bulunan Türk firmalarının yarattığı etkileşimler yeterli değildir. İlişkilere yoğunluk kazandırılmasında turizmin hiç kuşkusuz büyük önemi vardır. Ancak belirtmelidir ki, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinin 1991 yılından bu yana Türkiye ile kurmuş oldukları turistik ilişkiler çok cılızdır. Bu çalışmada Türk seyahat acentelerinin Orta Asya bölgesine yönelik gezi programları geliştirme hususunda Batı Avrupa ülkelerine göre oldukça geri kaldıkları ortaya konulacaktır. Ayrıca Türkiye ve Türk dünyası arasındaki turizm ilişkilerinin durum tespiti yapıldıktan sonra turizmin gelişmesinin önündeki engellerin neler olduğu ve bunların nasıl aşılabileceği üzerine öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Türk Dünyası, Turizm, Seyahat Acenteleri, Tur Paketleri

Non-state Actors in the Development of Tourism in the Turkic World: Travel Agencies

Abstract

The interactions created by the Turkish corporations, which operate in the countries of the region does not enough to making the relations between Turkey and Turkic World “human-intensive” in nature. Without doubt Tourism has great importance for intensifying ties between Turkey and Turkic World. However it must be indicated that the established relations between Turkey and Azerbaijan and Central Asian countries are very weak in terms of tourism. In this study it must be stressed that Turkish tourism agencies do not very interested organising tours to Central Asia compared with Western tourism agencies. Beside that the current situation of the Turkish- Central Asian relations in terms of tourism will be explored. Thereafter the obstacles for the development of tourism between both parties will be identified and offer advises for the eliminating these barriers.

Key Words: Turkey, Turkic World, Tourism, Travel Agencies, Tour Package

Günümüzde uluslararası ilişkilere karmaşık karşılıklı bağımlılık (complex inter dependence) kuramı çerçevesinde bakıldığında, devletlerarası ilişkilerin şekillenmesinde, devletlerin vatandaşlarının sınır aşan etkinliklerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yani bir ülkenin vatandaşları ve STK'lerin oluşturmuş olduğu gayri resmi ilişkiler ikili ilişkilerin derinleşmesinde önemli bir görev ifa etmektedirler. Bu ifadeler ışığında bakıldığında günümüzde Türk dünyasında¹ yer alan ülkeler arasındaki ilişkilerin “insan yoğun” (humanintensive) ilişkiler haline geldiği söylenemez. Türkiye ile Azerbaycan ve

*Bu makale 28-30 Mayıs 2014 tarihleri arasında “Türk Cumhuriyetleri: Kültür Diplomasisi ve Turizm” “Türk ve Ermeni Diasporaları: Kamu Diplomasisi Fırsatlar ve Riskler” başlığıyla Edirne’de düzenlenen III. Dünya Türk Forumunda sunulmuş ancak yayımlanmamış bildirinin tekrar gözden geçirilmiş halidir.

**Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: fahriturk11@gmail.com

¹ Bu çalışmada “Türk dünyası” kavramı dar anlamda Azerbaycan ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerini kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Diğer yandan geniş anlamda “Türk dünyası” dendiğinde Adriyatik Denizi’nden Altay Dağları’na, Musul ve Kerkük’ten Sayan Dağları’na kadar olan yerleri içine alan bölge kastedilmektedir.

Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerin insan yoğun ilişkiler olabilmesi için bölge ülkelerinde faaliyette bulunan Türk firmalarının etkileşimleri yeterli değildir. İlişkilere yoğunluk kazandırılmasının en önemli sacayaklarından birisi hiç kuşkusuz turizmdir. Ancak hemen belirtilmelidir ki, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları 1991 yılından bu yana, bölge ülkeleri ve Türkiye arasındaki turistik ilişkiler çok cılızdır. Türkiye'den, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerine giden iş adamları, STK'lerin temsilcileri ve bölge ülkelerindeki üniversitelere öğrenim görmeye giden öğrenciler ve öğretim üyeleri hariç buraların Türk turistler açısından bir turizm güzergâhı olarak pek önemsenmediği görülmektedir. Diğer yandan, özellikle Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi ekonomik durumları görece olarak iyi olan ülkelerin vatandaşları, tatil yapacakları ülke olarak Türkiye'yi tercih etseler de, bölge ülkelerindeki fakirlik ve yoksulluk yüzünden buralardan Türkiye'ye gelen turistler, Almanya ve Rusya gibi ülkelere gelenlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeydedir.

Bu çalışmada ilkin Türkiye ve Türk dünyası arasındaki insani ilişkiler hakkında durum tespiti yapılarak bölge ülkelerinden Türkiye'ye veya tam tersi istikamette meydana gelen insan trafiği hakkında bilgi verilecektir. İkinci adımda Türk seyahat acentelerinin Orta Asya bölgesine yönelik gezi programları geliştirme hususunda - Kazakistan'dan Türkiye'nin Batı bölgelerine ve Antalya'ya turist çekme gayretleri dışında - Batı Avrupa ülkelerine göre oldukça geri kaldıkları ortaya konulacaktır. Son olarak, Türkiye ve Türk dünyası arasında turizmin önündeki engellerin neler olduğu ve bunların nasıl aşılabileceği üzerine öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

İnsani İlişkiler

İnsani ilişkiler hiç kuşkusuz Türkiye ile Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Ancak gerek Orta Asya ülkelerinde yaşayan insanların önemli bir kısmının ekonomik durumlarının iyi olmaması, gerekse Türkiye'de bölge ülkelerinin halk arasında yeterince tanınmaması gibi nedenlerden dolayı bu ülkelere Türkiye'ye gelen insan sayısının az ve bölge ülkeleri arasında daha ileri düzeyde bir işbirliğini ve bütünleşmeyi sağlamaktan uzak olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye'ye Azerbaycan ve Orta Asya Ülkelerinden Giriş Yapanlar 2008-2012

Ülkeler	Yıllar					Toplam
	2008	2009	2010	2011	2012	
Azerbaycan	459.593	424.155	486.381	578.685	593.238	2.542.052
Kazakistan	213.072	219.445	247.784	315.907	380.046	1.376.254
Kırgızistan	47.730	40.882	35.665	41.197	42.866	208.340
Özbekistan	69.127	73.910	68.124	85.011	105.976	402.148
Tacikistan	36.262	19.816	17.737	16.822	22.823	113.460
Türkmenistan	88.915	112.358	114.390	137.476	135.168	588.307
Toplam	914.699	890.566	970.081	1.175.098	1.280.117	5.230.561

Kaynak: Turizm İstatistikleri 2012, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 22-23.

Tablo 1'e bakıldığında 2008-2012 döneminde Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinden Türkiye'ye giriş yapan insan sayısının toplam olarak 5.230.561 olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye gelenlerin sayısı 15.749.193 olarak kayıtlara geçmiştir. Diğer bir ifadeyle, aynı dönemde Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'yi ziyaret eden insan sayısı, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinden gelenlere oranla üç kat daha fazladır. 2008-2012 yılları arasında Türkiye'ye giriş yapan yabancıların sayısının toplam olarak 145.284.903 olduğu dikkate alındığında, Azerbaycan ve Orta Asya'dan gelenler Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin sadece yüzde

3,5'ini oluşturmaktadır. Aynı döneme ülkeler özelinde bakıldığında, Azerbaycan toplam 2.542.052 kişi ile birinci sırada gelirken, bunu sırasıyla Kazakistan (1.376.254) ve Türkmenistan (588.307) takip etmektedir (bkz. Tablo 1). Ancak son anılan iki ülkeye yakından bakıldığında bu resmin aldatıcı olduğu görülür. Kazakistan ve Türkmenistan'dan Türkiye'ye giriş yapanlar nüfuslarına² oranlandığında, Türkmenistan'dan Türkiye'ye giriş yapanlar bu ülke nüfusunun yüzde 11,7'sini oluştururken, Kazakistan'dan gelenler ülke nüfusunun yüzde 7,8'sine tekabül etmektedir.

Tablo 2: Türkiye'den Çıkış Yapan Azerbaycanlı ve Orta Asyalılar 2008-2012

Ülkeler	Yıllar					Toplam
	2008	2009	2010	2011	2012	
Azerbaycan	467.547	430.241	477.441	565.484	585.513	2.526.226
Kazakistan	216.689	225.433	246.516	314.335	378.434	1.381.407
Kırgızistan	48.406	43.255	33.668	39.681	41.948	206.958
Özbekistan	66.398	74.437	63.783	80.416	102.393	387.427
Tacikistan	35.791	19.805	17.616	16.734	22.653	112.599
Türkmenistan	87.405	126.088	108.383	128.942	133.539	584.357
Toplam	922.236	919.259	947.407	1.145.592	1.264.480	5.198.974

Kaynak: Turizm İstatistikleri 2012, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 22-23.

2008-2012 yılları arasında Türkiye'den çıkış yapan Azerbaycanlı ve Orta Asyalıların sayısı ise, 5.198.974 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye girenler ve çıkanların sayısı karşılaştırıldığında, bu ülkeden çıkış yapanların sayısının giriş yapanlardan 31.587 daha az olduğu görülmektedir (krş. Tablo 1 ve 2).

Diğer yandan 2008-2012 yılları arasında Türkiye'den Azerbaycan'a giden kişi sayısı 1.690.775 iken, aynı dönemde BDT ülkelerini³ ziyaret eden Türk vatandaşlarının sayısı 553.610'da kalmıştır. BDT ülkelerine giden Türk vatandaşlarının hepsinin Orta Asya ülkelerine gittiği farz edilse bile bu sayının çok düşük olduğu dikkat çekmektedir. Rusya hariç BDT ülkeleri ve Azerbaycan'a 2008-2012 yılları arasında giden Türk vatandaşları toplam olarak 2.244.385'e ulaşmışken⁴, aynı dönemde Azerbaycan ve Orta Asya cumhuriyetinden Türkiye'ye toplam olarak 5.230.561 kişinin geldiği görülmektedir. Yani mevcut durum itibarıyla Azerbaycan Orta Asya ülkelerinden Türkiye'ye iki kat daha fazla insan gelmiştir. Türkiye ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin insan yoğun ilişkiler haline gelebilmesi için bu ülkeden Orta Asya'ya giden turist sayısının mutlaka artırılması gerekmektedir.

Türk Seyahat Acenteleri

Seyahat acentelerinin devlet dışı aktörler olarak ülkeler arasındaki ilişkileri insan yoğun ilişkiler haline getirmede oynadıkları role izafeten, bu bölümde Türk seyahat acentelerinin Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerine yönelik faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Son yıllarda Türk seyahat acentelerinin Azerbaycan ve Orta Asya'ya yönelik faaliyetleri genelde bölge ülkelerinden turist çekme şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak

² Türkmenistan'ın nüfusu 2011 tahminlerine göre 5.000.000 civarındayken, gene aynı yıl Kazakistan'ın nüfusunun 16.600.000 civarında olduğu görülmektedir. Bu oranların tespit edilmesinde bu nüfuslar temel alınmıştır.

³ Türkiye İstatistik Kurumunun hazırlamış olduğu tablolarda Azerbaycan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna ayrı ayrı belirtildiği için buradaki BDT ülkeleri, Beyaz Rusya, Ermenistan, Moldova, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ı kapsamaktadır. Orta Asya ülkelerinden Türkmenistan 2005 yılında BDT'den ayrıldığından bu istatistikler kapsamında değerlendirilmediği düşünülebilir.

⁴ www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id..., 11.05.2014.

turizmin bölge ülkeleri ve Türkiye arasındaki ilişkileri daha ilerilere götürebilmesi için karşılıklı olması gerekmektedir. Yukarıda istatistik veriler ışığında ortaya konulduğu gibi, Türkiye’den bölge ülkelere giden turist sayısı çok düşüktür. Bu durumu tersine çevirebilmek için seyahat acenteleri ve STK’lar bölge ülkelere turlar düzenlemelidir. Günümüzde bazı acenteler her ne kadar genelde Orta Asya ülkelerinden özelde de Kazakistan’dan turist çekmek için gayret sarf etseler de bu yöndeki faaliyetlerin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak bu doğrultuda bazı girişimler bulunmaktadır. Örneğin, geçtiğimiz yıllarda Bodrum Belediye Başkanı, ilçesine gelen Kazakistanlı turistlerin sayısını artırabilmek amacıyla Kazakistan’a giderek Gülnar Tur Şirketi (Gulnar Tour Travel Company) yetkilileriyle anlaşmaya varmış ve 7.614 kişinin Bodrum’a gelerek tatil yapmasını sağlamıştır. Ahmet Rıza Cevatzade, Kapadokya bölgesi yetkililerinin de aynı yolu takip ederek Kazakistan’a gidip bu şirket yetkilileriyle görüşmek suretiyle bu ülkeden turist çekebileceklerinin altını çizmektedir.⁵

Kazakistan’dan Türkiye’ye turist çekme girişimleri bununla sınırlı değildir. Antalya bölgesi turizmcileri de bu ülkeden daha fazla turist getirmeye gayret etmektedirler. Buna bir örnek olarak, Güney Antalya Turizmi Geliştirme ve Altyapı İşletme Birliği yetkililerinin On ikinci Uluslararası Almatı Turizm Fuarına katılarak Kemer’in tanıtımını yapmaları verilebilir. Kazakistanlıların Türkiye’ye artan rağbeti, 2008-2012 yılları arasında söz konusu ülkeden bu ülkeye gelen turist sayısının sürekli olarak artış göstermesinden de anlaşılmaktadır. Kazakistanlı turistler için özellikle Antalya bölgesinin yüksek bir cazibesi vardır. Söz gelimi, 2011 yılında Antalya’ya ziyaret eden Kazakistanlıların sayısı 188.000’i bulmuştur.⁶ Diğer bir ifadeyle aynı yılda Kazakistan’dan Türkiye’ye gelenlerin yüzde 59,5’i Antalya bölgesini ziyaret etmiştir.

Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri doğal güzellikleri, tarihi ve kutsal mekânlarıyla Türk turistler için oldukça cazip olsalar da, aşağıda ele alınacak nedenlerden dolayı bu potansiyel yeterince kullanılamamaktadır. Bu ülkeler söz konusu yönleriyle Türkiye’de yeterince tanıtıldığı zaman, Türk turistler açısından cazip hale gelebilir. Türkiye’deki seyahat acentelerinin çevrimiçi sayfaları incelendiğinde bölgeye gitmek isteyen kimselere yönelik yeterince paket turlar olmadığı göze çarpmaktadır. Bu boşluğu doldurmak için tur operatörleri “eski ipek yolu” güzergâhında bulunan Orta Asya ülkelerine veya Özbekistan’ın tarihi şehirleri olan Taşkent, Buhara ve Semerkant gibi merkezlere yönelik 3-5 günlük turistik amaçlı turlar düzenleyebilirler. Hatta doğa ve dağ turizmini sevenlere yönelik ayrı turlar tertiplenebilir. Bu bağlamda Tacikistan’ın Pamirler bölgesi ve Kırgızistan cazip birer seyahat güzergâhıdır.

Türkiye’de faaliyette bulunan seyahat acenteleri için Orta Asya bölgesi inanç turizmi bakımından büyük önem taşımaktadır. İstanbul’da bulunan Zambak Turizm, kültür turları kapsamında Taşkent-Türkistan-Semerkant-Buhara-Taşkent güzergâhına yedi günlük bir program dâhilinde seyahatler düzenlemektedir.⁷ Zambak Turizm’in çevrim içi sayfasında bulunan on iki seyahat paketinden sadece ikisi Orta Asya (Özbekistan, Özbekistan+Kazakistan) ile ilgiliyken yedi adedi Balkan ülkelerine düzenlenen turlardır.⁸ Zambak Turizm Şirketi sahibi Hüseyin Kansu’nun verdiği bilgiye göre, Orta Asya’ya düzenlenen bu turlar 15 ilâ 40 kişiden oluşan gruplarla düzensiz olarak yapılmaktadır.

⁵ Ahmet Rıza Cevatzade, Kazak Turizmi ve Kapadokya, <http://www.haberkapadokya.com/makale/3/Kazak-Turizmi-ve-Kapadokyahtm>, 09.05.2014.

⁶ <http://www.tekirova.bel.tr/guncel-haberler.i1183.kazakistan-in-en-buyuk-sehri-almati-da-bu-yil-12-si-duzenlen>, 09.05.2014.

⁷ http://www.zambaktur.com/haber_detay.asp?id=794&tur=102, 09.05.2014.

⁸ <http://www.zambaktur.com/haberler.asp?tur=102>, 09.05.2014.

Kansu, Orta Asya ülkelerine sürekli olarak turlar düzenleyememelerinin nedenini bu bölgeye yönelik turların Balkanlara göre daha pahalı oluşuna bağlamaktadır. Kansu'nun ifadesine göre, sözgelimi 4-5 günlük bir Balkanlar turu 750 Avroya mal olurken, aynı süre için Özbekistan'a gitmek isteyen bir kişi 1.400 Avro civarında bir meblağ ödemek durumunda kalmaktadır.⁹ Kültür turizmi olarak nitelendirilen bu turlar kapsamında, Buhara ve Semerkant'ta bulunan türbeler ve medreseler gezilebilmektedir. İmam Buhari ve Bahaüddin Nakşibendi'nin türbelerinin yanında Semerkant'taki İmam Maturidi'nin türbeleri de ziyaret edilmektedir. Kansu, Orta Asya'ya düzenledikleri turları kültür turları olarak nitelese de, Özbekistan ve Kazakistan'a düzenlenen yedi günlük gezi programının içeriğine bakıldığında bu turların daha çok inanç turizmi kapsamına girdiği söylenebilir.¹⁰

Hac ve umre seyahatleriyle ünlü Bereket Turizm'in çevrim içi sayfasında yurtdışı gezi paketleri çerçevesinde sadece Kudüs ve Bosna-Hersek turları bulunmaktadır.¹¹ Etstur¹², Prontotour¹³ ve Setur¹⁴ gibi yurtdışı seyahat paketleri öneren firmaların çevrim içi sayfalarında Orta Asya'ya yönelik hiçbir tur teklifinin olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye'den Orta Asya'ya turlar düzenleyen seyahat acentelerinin daha çok inanç turizmine yöneldiklerini söylemek pek yanlış sayılmaz. Bu bağlamda Orta Asya ülkeleriyle istişarelerde bulunan bir diğer seyahat acentesi Prontotur adlı şirkettir. Her ne kadar bu şirketin Pazarlama Müdürü Sarp Özkar, Özbekistan'ın inanç turizmi açısından çok elverişli olduğundan ve bu ülkenin en büyük tur operatörlerinden Miremax ile görüşüklerini ifade etse de bu konuda bir sonuca varamadığı anlaşılmaktadır.¹⁵ 2012 yılında Özbekistan'dan Türkiye'ye gelen insan sayısı 105.976 iken (bkz. Tablo 1), aynı yıl Türkiye'den Özbekistan'a seyahat eden toplam turist sayısı 15.000 civarında gerçekleşmiştir.

Türk seyahat acenteleri tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bölge ülkelerine küçük gruplardan oluşan turlar düzenleyebilirler. Örneğin Almanya'da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan üzerine uzmanlaşmış Kazakistan Seyahat Bürosu (Kasachstanreisen) gibi acenteler bulunmaktadır. Bu seyahat acentesi özellikle dağ, bisiklet/motosiklet ve doğa turizmi konularında öne çıkmaktadır. Örneğin bu şirket Tacikistan'ın Pamirler bölgesine 8-10 kişilik küçük gruplardan oluşan turlar düzenlemektedir.¹⁶

⁹ Zambak Turizmin sahibi Hüseyin Kansu ile 09.05.2014 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

¹⁰ Her ne kadar bu turlar kapsamında; Taşkent, Buhara ve Semerkant'ta bulunan diğer yerler ziyaret edilse de, düzenlenen programın medrese, cami ve türbe ziyaretleri ağırlıklı olduğu görülmektedir. Aşağıdaki liste bu paketin inanç turizmi ağırlıklı olduğunu açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Barak Han ve Kökeldaş medreseleri, Kaffal Şaşi Türbesi, Özbekistan Diyanet İşleri Başkanlığında bulunan Hazreti Osman dönemine ait Kuran-ı Kerim'in orijinalinin görülmesi (Taşkent), Tilla Kari, Şirdar, İmam Maturidi, İmam Buhari, Ruhabad ve Hazreti Danyal türbeleriyle Hazreti Hızır Camisi ve Bibi Hanım Mescidi ziyaretleri (Semerkant), Çar-Minar Minaresi, Magaki Attari Türbesi, Eyüp Peygamber Türbesi, Kalan Minaresi, Mir Arap Medresesi, Kalan Türbesi ve Bahaeddin Nakşibendi'nin Türbesi gibi kutsal mekânların ziyareti (Buhara). Hoca Ahmet Yesevi'nin Türbesi'nin ziyareti (Türkistan)http://www.zambaktur.com/haber_detay.asp?tur=102&id=794, 09.05.2014.

¹¹ <http://www.bereketturizm.com/yurtdisi>, 09.05.2014.

¹² <http://www.etstur.com/Yurtdisi-Tatil-Turlari>, 13.05.2014.

¹³ <http://www.prontotour.com/Yurtdisi-Turlar>, 13.05.2014.

¹⁴ <http://www.setur.com.tr/yurtdisi-turlar?>, 13.05.2014.

¹⁵ Özbekistan, Türkiye'den Daha Fazla Turist Bekliyor, <http://www.turizmtrend.com/haberler/turizm/ozbekistan-turkiyeden-daha-fazla-turist-bekliyor-10136.html>, 10.05.2014.

¹⁶ http://www.kasachstanreisen.de/reisen/tad_pamir-highway.html, 09.05.2014.

Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller

Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasında turizm alanındaki ilişkilerin yeterince gelişmemesinin önünde yapısal ve bürokratik engeller olmak üzere iki önemli sorun kaynağı bulunmaktadır. İlk bürokratik sorunlar üzerinde durulacak olursa, bunların başında Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize uygulaması gelmektedir. Hatta bazı ülkelerde ülkenin bir bölümünü ziyaret edebilmek için özel izin alınması gerekmektedir. Söz gelimi, Tacikistan'da Pamir halklarıyla meskûn Otonom Dağlık Bedeşan'a veya Türkmenistan'da Özbeklerin yoğun olarak yaşadıkları Daşoğuz vilayetine gidebilmek için ayrıca izin alma zorunluluğu bulunmaktadır.¹⁷ Vize uygulamasının haricinde birçok Orta Asya ülkesine giriş yapıldıktan sonra güvenlik birimlerine (yabancılar daireleri) müracaat edilerek kayıt yaptırmaya zorunluluğunun bulunması bölgeye seyahat etmek isteyen insanları caydırabilmektedir. Diğer yandan Türkiye Orta Asya ülkelerine vize uygulamamaktadır.

Yapısal engeller ise bir hayli fazladır. Söz gelimi, Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasında taşımacılık yapan havayolu şirketlerinin bilet fiyatlarının oldukça yüksek olması ciddi bir sorundur. Bu durum hem Türkiye hem de bölge ülkeleri açısından ivedilikle çözülmesi gereken bir konudur. Özellikle Orta Asya ülkeleri bağlamında Kazakistan haricindeki ülkelerde yaşayan insanların gelir düzeylerinin düşüklüğü dikkate alındığında, bu durumun önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bunun haricinde Türkiye ve bölge ülkelerinde yaşayan insanların büyük bölümünün gelir düzeyinin düşüklüğü de başka bir yapısal sorundur. Türkiye'den bölge ülkelerine giden turist sayısının yükselişe geçebilmesi için Türklerin alım gücünün artması yani ekonomik durumlarının düzelmesi gerekmektedir. Ancak sadece ekonomik durumun iyileştirilmesi yetmez. Bunun yanında Azerbaycan ve Orta Asya yönetimlerinin, ülkelerinin tanıtımlarını iyi bir şekilde yapmaları ve kamu diplomasisi yoluyla kendi coğrafyalarının bir turizm güzergâhı olarak ilginç oldukları hususunu işlemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda önemli bir nokta da, Orta Asya ülkelerine yeterince turist gitmemesini yatak sayısının azlığına veya ulaşım alt yapısının yetersizliğine bağlayan gerekçelerin gerçekleri yansıtmadığı hususudur. Örneğin, 3.000 yatağa sahip olan Botswana, 68.000 yatak kapasiteli Kazakistan'dan daha fazla turizm geliri elde etmektedir.¹⁸ Diğer yandan Moğolistan'ın ulaşım alt yapısı Kazakistan'dan daha kötü olmasına rağmen daha fazla turist çekebilmektedir. Bu bağlamda otellerin hangi kapasiteyle iş yaptıkları, hizmet alımı vefiyat arasındaki denge önemli bir rol oynamaktadır.

Yapısal engellerden bir diğeri ise Orta Asya devletlerinin ülkelerine turist çekmek için uygulamaya koydukları yanlış politikalarıdır. Söz konusu ülkeler kendi doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerini ortaya çıkaracakları yerde ölü projelere imza atmaktadırlar. Söz gelimi, Türkmenistan'ın milyarlarca dolar harcayarak Hazar Denizi kıyısında gerçekleştirdiği Avaza Projesi¹⁹ bu ülkenin turizm potansiyelini ortaya çıkarmaktan uzak

¹⁷Sonja Bill Coburg, Überbürokratische Hürden zu Siebentausendernund Seidenstrasse Tourismus in Tadschikistan, Zentralasien-analysen, 31-32/10, s.9.

¹⁸DagmarSchreiber, Wunschdenken und Wirklichkeit, Tourismus in Kasachstan, Zentralasien-analysen 31-32/10, s.3.

¹⁹Türkmenistan'ı uluslararası turizm cenneti haline getirmesi planlanan Avaza serbest turizm bölgesi 15 Haziran 2009 tarihinde Gurbanguli Berdimuhamedov tarafından hizmete açılmıştır. Bu proje kapsamında Türkmenbaşı şehrinin batısında 17 kilometrelik bir kıyı şeridinde hoteller ve eğlence mekânları yapılmaktadır. 2007 yılında başlatılan bu proje çerçevesinde 5.000 hektarlık bir arazi üzerinde oteller, restoranlar, spor tesisleri, yat kulüpleri, gazinolar ve daha birçok tesis yapılmaktadır. 2012 yılı itibarıyla 1.500.000.000 dolar harcanan projeye toplam olarak 14.000.000.000 dolar sarf edilmesi planlanmıştır. İlk etapta 800 hektarlık alan üzerinde 2.000 yatak kapasiteli yedi adet dört, beş adette beş yıldızlı otel yapılması

devasa bir yatırımdır. Çünkü insanlar hemen yanı başlarında Akdeniz gibi bir bölge varken dinlenmek ve tatil yapmak için burasını seçmez. Türkmenistan bunun yerine doğa ve sosyal turizme (community based tourism) önem vererek dünyaca ünlü Ahal Teke atlarını öne çıkaran paket turlar aracılığıyla Batı ülkelerinden turist çekebilir.

Bunların haricinde, Orta Asya'nın Afganistan gibi kriz bölgelerine yakınlığı ve söz konusu ülkelerdeki siyasal istikrarsızlıklar - Kırgızistan'da 2005 ve 2010 yıllarında olmak üzere şiddet kullanılarak iki kez iktidarların değiştirilmesi - yabancı turistlerin bölge ülkelerine gelmelerini engelleyen bir diğer faktördür.

Sonuç

Yukarıda kantitatif veriler ışığında karşılaştırmalı olarak ortaya konulduğu gibi, Türkiye ile Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri arasındaki insan trafiği oldukça düşük düzeydedir. Özellikle Türkiye'den Orta Asya ülkelerine giden turist sayısının artırılması büyük önem arz etmektedir. Her şeyden önce Orta Asya ülkeleri ve Türkiye arasında turizmin gelişebilmesi için Türk vatandaşları için uygulanan vize rejimlerinin kaldırılması ve turizmi kısıtlayıcı diğer uygulamalara son verilmesi gerekmektedir. Ancak bunun yeterli olmadığı ortadadır. Orta Asya ülkelerinin ve Türkiye'nin bu coğrafyayı iyi bir şekilde tanıtmaları gerekir. Örneğin TRT-Avaz kanalında Orta Asya ülkelerinin turizm açısından önemli şehirleri ve bölgeleri tanıtılabilir.

Diğer yandan Türk seyahat acentelerinin bölge ülkelerine yönelik hazırlamış oldukları paket turlar yeterli değildir. Çok az sayıda seyahat acentesinin bu bölgeyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda Zambak Turizm yetkilisinin de vurguladığı gibi, Türk turistler genellikle fiyat bakımından Orta Asya'ya göre daha uygun olan Balkanları tercih etmektedirler. Türkiye'den bölgeye insan akışını hızlandırabilmek için belki ilk etapta inanç turizmine odaklanması daha uygun olabilir. Tıpkı Orta Asya ve Rusya Federasyonu'nun Müslüman ahali arasında yaygın olduğu gibi Hac görevini müteakiben insanlar Orta Asya'daki kutsal mekânları (Hoca Ahmet Yesevi, Bahaüddin Nakşibendi'nin türbeleri vb.) ziyaret etmeye yönlendirilebilir. İnanç turizmi bağlamında Zambak Turizm'in programı, Türkistan-Buhara-Semerkant-Oşşeklinde değiştirilebilir. Böyle bir gezi paketi kapsamında ilkin Kazakistan'ın güneyinde yer alan ve bünyesinde Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi ve hocası Arslan Baba'nın türbeleri ziyaret edilebilir. İkinci olarak Nakşibendi tarikatının mensupları tarafından kutsal mekânlar olarak görülen Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Arifan ve gene aynı bölgedeki Muhammet Baba Samasi gibi diğer Nakşi şeyhlerinin türbelerin yanında Semerkant'ta bulunan İmam Buhari'nin mezarları ziyaret edilebilir. Son olarak Kırgızistan'ın Oş kentinde bulunan Taht-ı Süleyman²⁰ ziyaret edilerek tur tamamlanabilir. Türkiye'deki seyahat acenteleri bunların haricinde Avrupa

ön görülmüştür. Ancak bu proje vasıtasıyla bir Dubai yaratmayı amaçlayan Türkmen hükümeti bazı ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunların başında yaz sezonunun kısa sürmesi (yılın yedi ayında sıcaklıklar 20 derecenin altında, iki ayda ise 40'ın üzerindedir.)ve turizm tesislerinin hemen yanı başında petrol rafinerileri ve kimyasal fabrikaların bulunması gelmektedir. Ayrıca burası serbest turizm bölgesi olduğundan buraya gelen turistler Avaza tesislerini terk edip başka bölgeleri ziyaret edemeyeceklerdir (Beate Luckow, Turkmenistan, Versunkene Wüstenstaedte an der Seidenstrasse, Reiseführer, TrescherVerlag, Berlin, 2012, s.144-145).

²⁰ Menkıbeye göre Süleyman peygamber burada dua etmiştir. Babür, Fergana bölgesinin hükümdarı olarak 16. yüzyılın başında buraya küçük bir cami yaptırmıştır. Bu caminin yapılmasından sonra burası kutsal bir ziyaretgâh haline gelmiştir. Günümüzde Taht-ı Süleyman denilen mekân Oş'un sembolü haline gelmiştir (Bu konuda ayrıntılı olarak bkz. Gerald Sorg, Usbekistan und die zen tralasiatischen Republiken, Reiseführer, Books on Demand, Norderstedt, 2010).

ülkelerinde olduğu gibi paket turlar hazırlayarak dağ, doğa ve çevre turizmini sevenleri Orta Asya bölgesine yönlendirebilirler.

Diğer yandan, Orta Asya ülkeleri de pahalı ve lüzensuz turizm projelerine eğilmek yerine kendi doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerini ortaya çıkararak sosyal turizm odaklı bir anlayış geliştirmelidirler. Kaldı ki bu ülkelerin turizmden büyük gelir elde etmeleri mümkündür. Örneğin, Kırgızistan'ın Isık Göl bölgesi daha Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde bir sayfiye yeri olarak öne çıkmıştı. Kırgızistan öncelikle bu potansiyelin değerlendirilmesine eğilebilir. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan'ı turizm ve finans sektörlerinin güçlü olduğu bir ülke haline getirmeye çalıştıysa da, maalesef bu girişimler ülkedeki yolsuzluk, rüşvet ve nepotizm yüzünden sonuçsuz kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Bill Coburg Sonja, Überbürokratische Hürden zu Siebentausendern und Seidenstrasse
Tourismus in Tadschikistan, Zentralasien-analysen, 31-32/10, ss.8-10.
- Cevatzade Ahmet Rıza, Kazak Turizmi ve Kapadokya, [http://www.haberkapadokya.com/makale/3/ Kazak-Turizmi-ve-Kapadokyahtm](http://www.haberkapadokya.com/makale/3/Kazak-Turizmi-ve-Kapadokyahtm), 09.05.2014.
- <http://www.bereketturizm.com/yurtdisi>, 09.05.2014.
- <http://www.etstur.com/Yurtdisi-Tatil-Turlari>, 13.05.2014.
- http://www.kasachstanreisen.de/reisen/tad_pamir-highway.html, 09.05.2014.
- <http://www.prontotour.com/Yurtdisi-Turlar>, 13.05.2014.
- <http://www.setur.com.tr/yurtdisi-turlar?>, 13.05.2014.
- <http://www.tekirova.bel.tr/guncel-haberler.i1183.kazakistan-in-en-buyuk-sehri-almati-da-bu-yil-12-si-duzenlen>, 09.05.2014.
- http://www.zambaktur.com/haber_detay.asp?id=794&tur=102, 09.05.2014.
- <http://www.zambaktur.com/haberler.asp?tur=102>, 09.05.2014.
- http://www.zambaktur.com/haber_detay.asp?tur=102&id=794, 09.05.2014.
- Luckow Beate, Turkmenistan, Versunkene Wüstenstaedte an der Seidenstrasse,
Reiseführer, Trescher Verlag, Berlin, 2012.
- Özbekistan, Türkiye'den Daha Fazla Turist Bekliyor,
<http://www.turizmtrend.com/haberler/turizm/ozbekistan-turkiyeden-daha-fazla-turist-bekliyor-10136.html>, 10.05.2014.
- Schreiber Dagmar, Wunschenkenund Wirklichkeit, Tourismus in Kasachstan,
Zentralasien-analysen, 31-32/10, ss.2-7.
- Sorg Gerald, Usbekistan und die zen tralasiatischen Republiken, Reiseführer, Books on
Demand, Norderstedt,2010.
- Turizm İstatistikleri 2012,Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012.
- www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id..., 11.05.2014.
- Zambak Turizm'in sahibi Hüseyin Kansu ile 09.05.2014 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.